

DOI 10.18372/2786-5495.1.17312

УДК 378.046.4

Андрос Мирослав Євгенійович 

старший викладач,

кафедра відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій,

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,

м. Київ, Україна

andros@uem.edu.ua

ПИТАННЯ НЕТИКЕТУ В СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ УМОВАХ

Анотація. У статті розглядається специфіка використання нетикету віртуального спілкування (сучасні правила та норми взаємодії в мережі Інтернет), що виступає як запорука успішного розвитку вітчизняного освітнього процесу, побудованого на принципах цифровізації та в умовах змішаного навчання.

Ключові слова: нетикет, глобалізація, Четверта технологічна революція, дистанційне навчання, змішане (гібридне) навчання, цифрова компетентність, цифрові технології.

Annotation. The article examines the specifics of the use of virtual communication netiquette (modern rules and norms of interaction on the Internet), which acts as a guarantee for the successful development of the domestic educational process, built on the principles of digitalization and in the conditions of mixed learning.

Key words: netiquette, globalization, Fourth technological revolution, distance learning, mixed (hybrid) learning, digital competence, digital technologies.

Термін «глобалізація» сьогодні на вустах у всіх; дивне слово, що швидко перетворюється на якийсь лозунг, чарівне заклинання, ключ, що дозволяє

відкривати ворота всіх сучасних і майбутніх таємниць. Для декого «глобалізація» – це те, що нам потрібно для щастя. Для інших глобалізація виступає причиною всіх наших негараздів. Але для всіх «глобалізація» – невблаганна доля світу, незворотній процес. Нас усіх «глобалізують» – а бути «глобалізованим» означає загалом одне й те ж саме для всіх, хто відчуває на собі цей вплив [1].

Невід’ємною частиною процесів глобалізації є дедалі більша просторова сегрегація, відділення і відчуження. Як не дивно, знаходячись у певному місці, у певний час сьогодні, ми можемо не приймати відповідних самостійних рішень, – за нас це буде робити Хтось, той хто має певні статки – фінансові та матеріальні, віртуальні та реальні. Це один із проявів Четвертої промислової (технологічної) революції версії 4.0, – характеризується злиттям технологій, що розмиває межі між фізичною, цифровою та біологічною сферами. Є три ознаки, за якими можна стверджувати, що зміни сьогодення не просто продовжують третю революцію, але є провісниками Четвертої: швидкість, масштаб і системні наслідки. Людство ніколи не спостерігало настільки швидкого технічного прогресу. І, нажаль, Людина в даному процесі втрачає свою провідну, чинну роль.

Ключові складові Промисловості 4.0: кіберфізична система, Інтернет речей, Інтернет послуг, «розумна» промисловість. Як бачимо, одне з ключових феноменів в даному ланцюжку – Інтернет. Мережа, що поєднала всі електронні девайси в єдине ціле. З моменту початку використання мережі (травень 1991 року) пройшло не так і багато часу з точки зору розвитку Людства, але даний феномен поставив, можливо, найголовніше питання перед людиною – що далі, і як з цим жити.

Відповідно, *метою даної статті* є розгляд використання мережі Інтернет, технологій дистанційного навчання, цифрових технологій організації освітнього процесу в контексті актуалізації питання нормування взаємодії мережевих користувачів.

Перше, на що потрібно звернути увагу, – що уявляє собою віртуальна взаємодія та місце Людини в цьому процесі. Віртуальне товариство, що це – простий набір, *кількість людей* (людське товариство), що може слідувати, а може і не слідувати певним нормам мережевого спілкування, чи, все ж таки, – це *людяне товариство*, де чинне місце займає саме етичність спілкування, норми якого формувалися тисячоліттями?

Тобто, мова йде про наступне. На перший погляд, можна взяти загальноприйнятне формулювання поняття Етикету та перенести його у віртуальність, мережеву взаємодію: *Етикет* – (від флам. *steeken* - встромляти) – система правил поведінки і відповідних ритуалізованих дій, призначення якої – зовнішньо впорядковувати людські взаємини через суворе узгодження форм поведінки з тією чи іншою ситуацією спілкування.

Але, основою людських взаємин та ситуацій спілкування є передача інформації. Існують багато теоретичних і практичних досліджень щодо існування та передачі інформації. Деякі з них твердять, що інформація може існувати самотійно, поза орбітою фізичного та особистісного існування Людини. І лише усвідомлена інформація може стати Знанням.

Існує *три види передачі інформації*: усна, документальна та електронна.

Пророком електронної комунікації вважається канадський професор Маршал Мак-Люен, який присвятив себе *філософії соціальних комунікацій*: «Духовний та матеріальний прогрес людства визначають не зняття праці чи опанування природи, не економіка, політика чи культура, а технологія соціальної комунікації, тобто ті комунікаційні канали, що ними володіють люди» [2]. Залежно від домінування засобів масової комунікації, на його думку, історію людства можна поділити на *чотири епохи*:

1. *Епоха «дописьмового варварства»*: становлення «людини слухаючої».
2. *Епоха «писемної кодифікації»* – в комунікації починає домінувати не слух, а зір, не акустичне повідомлення, а текст, закодований у писемності.
3. *Епоха Гутенберга* – настала «типографська ера». Для неї характерним є те, що людина стає розумнішою не за рахунок спілкування з людьми, а завдяки

індивідуальному читанню. На зміну «людині слухаючій» з'являється «людина, яка дивиться», у якої гіпертрофований зір, проте менш розвинені інші сенсорні канали.

4. *Сучасна епоха – епоха синтезу «людини слухаючої» та «людини, яка дивиться».* Електричні та електронні засоби зв'язку, за словами Мак-Люена, – це «комунікаційна революція» в історії людства. Характерна особливість сучасних комунікаційних засобів полягає в тому, що вони впливають не на окремі органи чуття людини, а на всю нервову систему в цілому. Електронні технології спілкування створюють умови для всебічного повноцінного розвитку особистості. «Електронна галактика» повертає людину до «первісної єдності колективної свідомості», перетворюючи планету на єдине «глобальне село», де немає місця індивідуалізму, націоналізму, відторгненню, агресивності, збройним конфліктам. Мак-Люен пророчив, що майбутня всесвітня цивілізація буде суспільством «гармонічної комунікації» та «образного мислення», що є обов'язковою умовою для формування вищих культур.

Електронна комунікація у наші дні – це електронна пошта, форуми, чати, електронні засоби масової інформації, соціальні мережі он-лайн тощо. Комунікаційними каналами, що забезпечують функціонування перелічених популярних видів електронної комунікації, є телебачення, мобільний (стільниковий) зв'язок, Інтернет.

Як людина спілкується з людиною? Які канали взаємодії при цьому використовує? Можна стверджувати, що Людина створена таким чином, що провідними каналами отримання (сприймання) інформації виступають декілька, що є однаковими для всіх: слух, зір, нюх, смакові рецептори, тактильне сприймання. Володіючи такими однаковими каналами сприймання інформації, людина створює відповідний цілісний предметний (дієвий) образ, налагоджує безпосередню міжлюдську взаємодію, передачу інформації. Тобто, це – безпосередньо когнітивний процес. А вже після цього відбувається, певним чином, опрацювання, усвідомлення переданої інформації конкретним

індивідуумом, – настає час для використання даної інформації в різних випадках з різною метою.

«Сприймання - Сприйняття (перцепція, від лат. perceptio) — чуттєве осягнення предметів та явищ дійсності в сукупності притаманних їм властивостей та особливостей при безпосередній їх дії на органи чуття» [3]. Як бачимо – латинський корінь один, а значення – дещо різні. Сприймання стосується скоріше когнітивних процесів, сприйняття є їх результатом.

У залежності від провідних аспектів об'єкта, що сприймаються, виділяють такі класи сприймань: *простору, часу, руху об'єктів*. Сприймання характеризується рядом особливостей, найважливішими з яких є: *предметність, цілісність, структурність, константність і осмисленість*.

Коли ми говоримо про цифрове сприймання та сприйняття інформації, то в даному випадку, мова йде про віртуальне спілкування (онлайн, чи офлайн), з використанням електронних девайсів та мережі Інтернет. До процесу взаємодії в даному випадку задіяні не всі людські органи сприймання інформації: може виникати ситуація, коли формується не цілісний образ переданої інформації, деякі кластери будуть відсутні (наприклад, тактильне сприймання, смак). Крім цього, виникає можливість створення викривленого емоційного образу співрозмовників, що в подальшому, під час реального спілкування, буде призводити до конфліктів – як зовнішньо- так і внутрішньо особистісних.

Фізіологічні процеси в людському організмі, що виникають під час віртуального спілкування, далеко не ідентичні тим, що з'являються під час спілкування реального. Людині здається, що вона спілкується, а організм поводить ся так, ніби вона перебуває на самоті. Від такої віртуальної заміни реального спілкування страждає імунна система. Порушується гормональний баланс, погіршуються процеси мислення і, навіть, можуть виникнути онкологічні захворювання.

Під час віртуального спілкування втрачається важливе вміння – помічати і розуміти невербальні сигнали тіла. Тому люди можуть невірно трактувати наміри людей і потрапляти у неприємні життєві ситуації.

Окрім фізіологічних та психологічних проблем, що можуть виникнути, соціальні мережі небезпечні ще й тим, що викладаючи на сторінках цих ресурсів особисту інформацію, користувачі можуть зробити величезний подарунок шахраю чи злодію.

Таким чином, можна припустити, що класичне світосприймання та світосприйняття може докорінним чином відрізнитися від цифрового та впливати на формування вимог та норм нетикету.

Починаючи з 1991 року людство, з моменту поєднання використання персонального комп'ютера та всесвітньої мережі Інтернет, почало створювати новий перелік, пакет норм віртуального спілкування, що може докорінно відрізнитися від класичних унормованостей людського Етикету.

Мережевий етикет або нетикет – («netiquette»; від англ. Network etiquette) – це правила поведінки, спілкування, традицій у мережі інтернет. Основні характеристики нетикету наступні:

- Інтернет – не зона без цінностей, мережа «не є дикою», на формування змісту її ресурсів і послуг впливають людські цінності.
- В світі он-лайн слід дотримуватися он-лайнних законів.
- Суттєву роль грає повага до національних і місцевих культур, адже інтернет нині – це глобальне явище.
- Етика в інтернеті – це живий відгук на думку користувача.

Необхідно також враховувати наступний аспект даної проблематики: тридцять років для розвитку Людства – це миттєвість, але навіть за такий короткий історичний період, взаємодія в мережі Інтернет мала різну специфіку, що також значно вплинула та буде в подальшому впливати на розширення переліку норм нетикету.

В першу чергу це стосується технологічної сторони – окрім персонального комп'ютера, з'явилося широка номенклатура інших електронних девайсів, не в останню чергу – через можливість використання мобільної телефонної мережі.

По друге, мережа Інтернет також змінюється, в першу чергу, його інформаційна складова. Якщо перше десятиліття використання Інтернету

давало можливість пошуку та використання певної інформації, то друге десятиліття увійшло з новою технологією – Web 2.0 — інформаційні технології, які дозволяють користувачам створювати та поширювати власний контент у всесвітній павутині.

Ця технологія надала широкі можливості для інтенсифікації та універсалізації освітнього процесу. Насамперед, через створення та використання Систем управління навчанням (LMS), різноманітних освітніх платформ та веб-сервісів для створення освітнього середовища, віртуальних класів, інтерактивних завдань, проєктної діяльності, дистанційного тестування, онлайн та офлайн спілкування. Додалися нові можливості для використання цифрових підручників (віртуалізація та доповнена реальність). Також, – створення, використання та підтримання в актуальному стані електронних баз даних (електронних бібліотек). Крім цього, безмежне створення та застосування освітнього контенту через різноманітні віртуальні спільноти та соціальні мережі.

Системи управління навчанням використовують вбудовані сервіси онлайн та офлайн спілкування (чати та форуми), що також висуває відповідні вимоги до етичного нормування мережевого спілкування.

Умовно, положення нетикету в частині віртуального спілкування можна розділити на три категорії:

- *психологічні, емоційні* (звертання: «ти», «ви», використання «смайликів» і їх кількість, підтримка новачків чи їх ігнорування, використання комп'ютерного сленгу, використання Leet Speak (скорочення, заміна букв на символи) тощо);

- *технічні* (використання рядків певної довжини, обмеження на розмір листів, їх підписи, допустимість написання у верхньому регістрі, допустимість форматування, виділення курсивом, кольором тощо);

- *адміністративні* (правила назв [заголовків] тем, правила цитування, допустимість реклами, допустимість флейму, необхідність дотримуватися тематики співтовариства).

Протягом першого десятиліття використання мережі Інтернет (90-ті роки ХХ століття), звичайно, зазначені вимоги нетикету висувалися для спілкування, використовуючи можливості електронної пошти, а вже потім, з початком використання можливостей технології Веб 2.0 (початок ХХІ століття), для спілкування в чатах, форумах, соціальних мережах.

В умовах воєнного стану освітній процес в Україні не припинився, насамперед, через широке оволодіння та використання як педагогічного персоналу так і здобувачів освіти технологій дистанційного навчання, що в свою чергу було обумовлено практикою дворічних пандемічних обмежень. Власне, ця ситуація значною мірою вплинула на створення вітчизняного віртуального освітнього контенту, веб-сервісів, освітніх платформ та розвиток цифрової компетентності всіх учасників освітнього процесу.

З'явилися і специфічні нові норми мережевого етикету, в першу чергу через широке використання вебінарних платформ, мережевих освітніх спільнот, систем управління навчанням та веб-месенджерів.

З'явився перелік Стилів мережевого спілкування (який, звертаємо на це увагу, є величезним викликом для подальшого реального спілкування, тому що за ним можна «сховати» своє реальне особистісне Я): доміантний, суперечливий, вражаючий, драматичний, уважний, дружній, відкритий, натхненний, заспокійливий.

З розвитком мережевих освітніх спільнот (і не тільки освітніх) почали заявлятися різні типи агресивних віртуальних співрозмовників, які отримали визначення: хакери, геймери, тролі, хейтери, чатисти, блогери, Влогери і т.п.

З початку широкого використання вебінарних платформ для забезпечення онлайн освітнього процесу з'явилося нове поняття *Zoom bombing* або *Zoom raiding*, що стосується небажаного, руйнівного вторгнення, як правило, з боку Інтернет-тролів, у відео конференц-розмову чи онлайн освітнє заняття.

У типовому інциденті *Zoom bombing* сесія телеконференцій викрадається шляхом вставки матеріалів непристойного, нецензурного, расистського, гомофобного або антисемітського характеру, що зазвичай призводить до

припинення сеансу. Також можуть виникати випадки (за умови безпаролевого входу в онлайн кімнату викладача), коли в чаті заняття чи з увімкненим мікрофоном з'являється особа, яка не мала права перебувати на даному занятті – це порушує темп проведення заняття, викладач може отримати певний стрес, а також можуть виникати неконтрольовані коментарі в чаті або через голосове повідомлення.

Цей термін асоціюється та походить від назви програмного забезпечення для відеоконференцій ZOOM, але даний феномен також використовувалося для позначення відповідного явища на інших платформах для відеоконференцій. Цей термін став актуальним у квітні 2020 року, коли пандемія COVID-19 змусила багатьох людей залишатися вдома, а відео-конференції стали широко використовуватися бізнесом, закладами освіти та соціальними групами.

Виникають відповідно і загрози щодо використання віртуальної взаємодії щодо неможливості значною мірою контролювати Право на участь або скасування сторонньої регламентуючої сторони (модерації).

Питання нетикету та кібербезпеки в освітніх умовах віртуального спілкування також стосується Кібербулінгу (з англ. Cyberbullying, кібер удар) та кібермоббінгу (віртуальна групова агресія) – відносно новий вид цькування, що відбувається за допомогою засобів віртуальної комунікації. Появі цього виду насильства сприяли велика кількість соціальних мереж, що дозволяють людям ділитися власним життям онлайн 24/7, а також поширення різноманітних електронних девайсів та гаджетів, особливо серед молоді та підлітків. Найпоширеніші місця, де трапляється кібербулінг: соціальні мережі, SMS та повідомлення через телеграм-канали, електронна пошта, ігрові портали, форуми та чати в системах управління навчанням, онлайн заняття, блоги, відеоблоги.

Якщо говорити в цілому – хто регламентує *етичне нормування мережі*, – демократичним механізмом для того, щоб приймати рішення щодо того, яка діяльність є недопустимою і тому має бути криміналізованою в певному середовищі, є *уряд певної держави. Провайдери ресурсів та послуг мережі*

повинні усвідомлювати, що вони відрізняються від телекомунікаційних операторів та поштових служб, що надають приватні послуги, адже сервіс інтернету використовують одночасно безліч користувачів.

Провайдери ресурсів та послуг мережі повинні усвідомлювати, що вони відрізняються від телекомунікаційних операторів та поштових служб, що надають приватні послуги, адже сервіс інтернету використовують одночасно безліч користувачів.

Висновки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у будь-якій діяльності не відмінює етичних норм поведінки, моральності окремої людини чи соціальної групи, що існують в суспільстві.

Основні вимоги до створення та використання норм мережевого етикету, все ж таки, мають дати право відчувати кожному себе Людиною, хоч би які виклики не стояли перед нами в умовах Четвертої технологічної революції: пам'ятаємо, що ми спілкуємось з людиною (навіть у випадках з чат-ботами, адже їх також створюють люди); вчимося пробачати помилки інших; не зловживаємо своїми можливостями; пам'ятаємо про авторське право; поважаємо право на приватне листування, обмін повідомленнями; зберігаємо особистість; допомагаємо іншим там, де ми спроможні це зробити; не втручаємось у віртуальні конфлікти, не допускаємо їх; пам'ятаємо про кібербезпеку (стосується передусім використання мережі Інтернет, мережевих загроз та вразливості електронних девайсів та програмного забезпечення, встановленого на них) та кіберубезпеченість (стосується місця та ролі людини у процесі віртуальної взаємодії з використанням мережі Інтернет та прикладного програмного забезпечення, встановленого на електронні носії інформації).

Список використаних джерел

1. Бауман, Зигмунт. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства. Пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького. Київ. Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Bauman_Zygmunt/Hlobalizatsiia_Naslidky_dlia_liudyny_i_suspilstva/

2. Мак-Люен, Маршалл. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. М. Мак-Люен; пер. з англ. А.А. Галушки, В.І. Постнікова. Київ. Ніка-Центр, 2015. 388 с.

3. Андрос Є.І. Сприймання. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; голов. ред. В.І. Шинкарук. Київ. Абрис, 2002. 742 с. ISBN 966-531-128-X. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf